

Avi, et trauré d'aquí!

Joan Pinyol

Una promesa per evitar que ningú
caigui mai més en l'oblit

NOVA EDICIÓ ACTUALITZADA

Saldonar.

Avi, et trauré d'aquí!

Joan Pinyol

Una promesa per evitar que ningú
caigui mai més en l'oblit

NOVA EDICIÓ ACTUALITZADA

A l'avi, amor i raó de tot plegat

«Quan estudiïs qualsevol tema
o consideris qualsevol filosofia,
pregunta't només quins són els fets
i quina és la veritat que revelen.
Mai et deixis portar ni pel que vols creure
ni pel que creus que et beneficiaria
que cregués tothom.
Observa només els fets».

BERTRAND RUSSELL

Taula

Llibre de família I

Els darrers cinc mesos de Joan Colom

Un Colom blanc

La instrucció

Mosques i mosquits

Una boira persistent

La reclusió obligada

Els descosits

Llibre de família II

Tretze anys de lluita

L'amarga descoberta

Comença el camí

A tocar de l'avi

Més cops d'efecte

Llum entre la fosca

Fins ara

Llibre de família III

Carta als fills

Agraïments

Bibliografia

Arxius consultats

La realitat ha superat qualsevol ficció. La història que llegireu a continuació és verídica i els fets narrats van passar de debò. Podria haver-los inventat i dotar-los de més dramatisme per aconseguir un gran efecte. No ha calgut gens perquè el que va passar ja és prou trist.

Quan amb Francesc Gil-Lluch, editor de Saldonar, vam acordar donar forma al llibre, només hi vaig haver de posar paraules. Els fets ja estaven gravats en el temps. Només faltava contar-los i compartir-los. A continuació trobareu explicacions dels pocs testimonis que encara queden, també el fruit d'anys de consultes en diferents arxius, la correspondència del meu avi Joan durant els cinc mesos en què el va mobilitzar l'Exèrcit de la República, el reflex d'unes quantes cròniques periodístiques, escrites i audiovisuals, i també d'una part de la bibliografia especialitzada.

Sempre m'he resistit a recrear literàriament la trista història de l'avi perquè el meu principal anhel és resoldre el greuge pendent. Aquest llibre dona compte de qui va ser Joan Colom entre els milers de víctimes oblidades que la dictadura va extreure en secret de les fosses comunes i es va endur al Valle de los Caídos. També detalla la meua lluita per tornar-lo a Capellades i enterrar-lo al costat de la meua àvia Teresa. Mai he pretès res més. En qualsevol país civilitzat, amb un mínim de sentit humà, aquesta segona part del llibre seria brevíssima, un mer tràmit que no admetria discussions ni entrebancs. Després de més d'una dècada

de tossuda insistència, no s'ha mogut res però tampoc la convicció de no llençar mai la tovallola fins que aconseguixi l'objectiu que m'he proposat.

Finalment el llibre inclou una carta adreçada als meus fills, Bernat i Itzel, en la qual intento transmetre els valors d'aquesta lluita. Uns valors que avui estan en entredit però que estic disposat a fer el que calgui perquè es mantinguin en les noves generacions.

Llibre de família I

Els darrers cinc mesos de Joan Colom

Un Colom blanc

Capellades

Octubre de 1938

Joan Colom té la guerra als braços. Fa tantes hores que tragina blat per moldre i carrega sacs de farina al Molí Xic que se sent esgotat, defallit, gairebé exhaust. Però aquell migdia també reconeix que la feina és una arma que, més que posar fi a moltes vides, les salva. La farina combat la gana i la misèria que fan malviure moltes cases de la rereguarda. Després es recorda dels germans, el Josep i el Tonet, que formen part de les lleves de soldats que la República ha mobilitzat al front per defensar el govern legítim. Pensa en els perills a què s'exposen davant d'un exèrcit rebel que està a punt de decantar el conflicte al seu favor, amb una força d'armes injustament desigual. Vist així, encara es considera afortunat.

Als seus quaranta anys, amb esposa i tres criatures per pujar, només desitja que el malson acabi d'una vegada, que tornin els mobilitzats per l'Exèrcit Popular i omplin de vida altra vegada les cases. Que es recuperi la normalitat i que, juntament amb els germans, pugui reprendre l'activitat de Construccions Colom, l'empresa que va crear el seu pare. No vol que continuï la barbàrie ni un dia més i enyora els temps en què alçaven edificis perquè la gent s'hi esplaiés feliçment. També té els pares grans, l'Antoni i la Roser. Fa temps que el Moreno, que és el sobrenom del seu pare, guanyat a base de solellades laborals, ja no és el que era. Surt poc i enyora més el passat que no pas viu el present.

Amb tanta feina, Joan Colom perd la noció del temps. El rellotge que du al canell esquerre amaga les hores sota una capa blanca. Amb l'altra mà n'aparta la farina i s'adona que és tard. La Teresa i els fills l'esperen per sopar. Ara que hi ha caps de família que són militaritzats i dels quals no se sap res més, qualsevol retard porta els pitjors presagis. No els vol fer patir i s'afanya a caminar cap al carrer Anselm Clavé. Quan sent que obre la porta del número 26, el ve a trobar la Laura, la filla petita, amb una nina a mig vestir. Els altres dos fills, la Nuri i el Joan, estan asseguts a taula. La gran fa dues piles de guixes. Les bones i les corcades. Després atansa les segones al Joan perquè els tregui els corcs amb una agulla de cosir. Un cop enllestida l'operació són igual de bones. Així que veu el pare, el nen exclama:

—Que t'ha caigut un sac de farina a sobre? Ara ets un Colom blanc de la pau!

—Un Colom blanc de la pau que se'n va a la guerra! —afegeix la Teresa, sense girar-se, amb la veu trencada i mirant tothora l'eixida. Temps enrere allí hi havia la bassa de calç dels paletes.

Joan Colom no entén res.

Ella es gira, prova d'endevinar-li la mirada entre cristalls de llàgrimes i li atansa un full.

Alcaldia de Capellades

Ordenada pel Ministeri de Defensa Nacional la mobilització dels treballadors de la terra i del ram de la construcció de la lleva de 1919, per als dies 20 i 21 del que som, per el present sou avisat de presentar-vos a aquesta Alcaldía demà a les 6 de la tarda per a èsser reconegut i recollir el «passe» del ferrocarril, fent-vos avinent que el lloc de concentració es a Llorens del Penedés, i haurèu de portar manta, mudada de reserva, cullera, plat o fiambrella,

cantimplora o vas i calçat, tot en bon estat. Anirèu acompanyats d'un Delegat de l'Ajuntament.

Capellades, 18 d'Octubre 1938

EL COMISSARI MUNICIPAL

Ciudadá Joan Colom Solé de la lleva de 1919

Després de llegir-lo es fa un d'aquells silencis amargs i incòmodes, plens de tristesa i de molts interrogants. Ara és la Teresa la que no entén moltes coses.

—Nens, aneu a tirar enciam a les gallines!

El port de Barcelona ha estat bombardejat en diverses ocasions per avions enemics i hi ha naus mig enfonsades. Arriben poques notícies des del front, algunes plenes de mentides interessades. Les ràdios que hi ha en algunes cases apunten cap a un final imminent del conflicte a favor dels militars colpistes. Les Brigades Internacionals, que han lluitat a favor de la República, estan a punt de tornar als seus respectius països. L'exèrcit rebel ja ha arribat al Mediterrani, a l'altura de Vinaròs, i ha partit la zona republicana. Fins i tot el Vaticà i el govern de Portugal han reconegut recentment el govern de Burgos. Tot sembla tristament dat i beneït. També la batalla de l'Ebre, després de gairebé tres mesos d'estira-i-arronses despietats i també desiguals entre soldats dels dos bàndols. El resultat és una quantitat de morts que esgarrifa. Ara són un adob cruel per a una terra aspra, molt esquitxada de sang.

Per Capellades, i també per moltes poblacions del país, s'escampa un desànim generalitzat. N'hi ha que encara alcen pancartes amb la paraula *Vencerem* en l'afany de lluitar contra la

desmoralització, però ben poques persones creuen en el triomf. Del front només retornen comptadíssims malferits i costa Déu i ajuda que els reconeixin fins i tot les mares i les esposes. Quan sona l'alarma de bombardeig hi ha corredisses pels carrers i tot-hom s'afanya a baixar als cellers. Els més petits corren pel subsol amb un tronquet a les dents perquè les detonacions no els desgraciïn per sempre.

—Mossega'l fort, algun dia ha d'acabar això! —La gent té por, té molta por, i el sentiment comú, arreu del territori, és que ja n'hi ha prou de tanta guerra.

—I ara, a última hora de la història més trista, et mobilitzen a tu —deixa anar la Teresa amb un fil de veu—, amb una família a l'esquena! Per fer què? Per colgar morts? Que no s'adona el govern de la República que ja no hi ha res a fer? No s'ha fet prou gran, la desgràcia?

Ell mira de calmar-la. Intenta convèncer-la que, precisament perquè la guerra es troba a les acaballes, només caldrà fer un mer tràmit. Creu que hi anirà però que amb les tropes de Franco a Lleida, a punt d'iniciar l'ofensiva cap a la resta de Catalunya, no tindrà temps de fer res, ni a la rereguarda.

Les guerres i la lògica no sempre van lligades. Els republicans no s'expliquen per quina estranya raó l'exèrcit rebel s'ha aturat a la capital del Segre i no ha continuat avançant després de conquerir-la l'abril d'aquell 1938. Segons el parer d'alguns comandaments de l'Exèrcit Popular, respon a una estratègia militar de desgast. Asseguren que Franco espera més ajuda de Mussolini i de Hitler per enllestir l'enfrontament en pocs dies. Perquè vol aixafar la República amb peus de ferro, ben amples, i deixar una petjada que no s'esborri en molt de temps.

Davant d'aquesta trista immediatesa, Joan Colom està convençut que fins i tot li anirà just de fer la instrucció obligada i que mai entrarà en combat. Creu que els esdeveniments s'acabaran precipitant a favor seu. En les circumstàncies en què viuen, pensar en un destí favorable és una escletxa de cel blau enmig d'una colla de núvols foscos, gairebé un miratge reservat únicament als més optimistes de cada racó del país. La Teresa no ho és gens i té el pensament eclipsat pels pitjors auguris.

—I si et passa el mateix que al marit de l'Emília, la meva germana? També era un home de pau que l'Exèrcit va mobilitzar a Granollers i va perdre la vida en aquell maleït bombardeig a la Porxada.

A les nou i cinc del matí del 31 de maig de 1938, cinc avions Savoia que havien sortit de Son Sant Joan, a Mallorca, van sobrevolar la ciutat i hi van deixar caure seixanta bombes i set-cents cinquanta quilos de metralla. Els carrers estaven plens de gent. L'atac va causar dos-cents vint-i-quatre morts i va deixar cent seixanta-cinc ferits greus. També va afectar un total de cent vint edificis. Tot plegat per un error de precisió per part dels joves pilots italians. L'objectiu eren les subestacions elèctriques d'Estabanell i Pahisa, a dos-cents metres de distància del cor de la ciutat. Van quedar intactes. Entre les víctimes mortals hi havia un dels cunyats de Joan Colom, el també capelladí Josep Ferrer Xaus, de trenta-tres anys, casat amb Emília Comabella Sellarès, germana petita de la Teresa. Estava mobilitzat a la capital del Vallès Oriental i, com que no hi havia sirenes d'alarma, el bombardeig el va sorprendre mentre anava a comprar el diari a la plaça de l'Ajuntament. El cor de la ciutat va quedar desfet i aquests tràgics esdeveniments van activar molts plans de defensa passiva en ciutats properes amb la construcció de refugis i la instal·lació d'alarmes a molts campanars.

—Teresa, si desobeeixo l'ordre del govern, em declararan desertor, em vindran a buscar i encara serà pitjor. Al poble ens coneixem tots. No pateixis, ja veuràs com aviat tornaré a estar amb vosaltres.

La Teresa insisteix.

—El teu germà Josep era alcalde de Capellades no fa ni un any i ara, que és xofer d'alts càrrecs de l'Exèrcit de la República, segur que hi pot fer alguna cosa. Pot parlar amb algú de dins aquest Ministeri de Defensa Nacional. Mirem de contactar-hi i diguem-li que intercedeixi per nosaltres.

Josep Colom Solé s'havia convertit en la màxima autoritat política de Capellades el 9 d'agost de 1937. Des d'aleshores havia signat cada mes el llibre d'arqueig municipal com a «ordenador de pagaments» fins al novembre del mateix 1937, en què va deixar el càrrec poc abans que la República el mobilitzés.

La Teresa hi torna.

—Aquesta crida s'adreça als treballadors de la construcció i als del ram de la terra, i tu ja no ets ni una cosa ni l'altra. Ara la teva feina és moldre blat al molí perquè es reparteixi entre la gent. No és per a tu, aquesta obligació. Quan va començar la guerra i van demanar que els homes us inscrivíssiu per a una futura mobilització, ja van fer una excepció amb els paletes. Aleshores sí que ho eres. Perquè en uns temps en què més que construir es destruïa, els anava bé que us quedéssiu als pobles per aixecar edificis si patíem bombardejos. Us hi vau quedar, però als Colom la guerra també us va treure la feina. Qui vol construir una casa des de fa dos anys? Deu ser un error, Joan. Havies estat paleta i és evident que s'han confós. Parla amb el Vitaller, l'alcalde. Fem el que calgui perquè no t'hagis de separar de nosaltres.

Joan Colom pensa que aquests plantejaments no tindran cap efecte. Que no hi ha temps d'avisar ningú perquè eviti la seva

marxa i que justament la vinculació del germà amb el govern de la República, més que eximir-lo de ser mobilitzat, encara l'obliga més pel lligam de sang que té amb el Josep, que també té una filla petita, i amb el Tonet, l'altre germà. Els dos han estat mobilitzats i ningú entendria que ell es quedés al poble.

La Teresa posa les guixes en remull durant dues hores. Després, mentre el marit baixa al pou que tenen al celler per omplir una galleda, alça el cap per damunt de la paret de l'eixida per parlar amb la Paquita. La cunyada feineja a la cuina amb l'Aurora, la filla. Quan la crida, escolta els seus neguits i després prova de fer-li entendre que no està perdut tot, que confii en ella, que Doña Concha intercedirà a favor dels marits si les coses es torcen. La Teresa haurà d'esperar. Les seves esperances es diuen Doña Concha.

Un dia va arribar a Capellades un cotxe negre, luxós. Dins hi havia una parella molt elegant que buscava un lloc per anar a menjar i a dormir. Joanita Saumell, germana de la Paquita, els va oferir casa seva i d'aquesta manera va començar una estreta amistat amb Doña Concha i Alfredo Semprún, el seu marit i també un militar republicà d'alta graduació.

Aquella nit es dorm poc i malament al número 26 del carrer Anselm Clavé. L'endemà és Santa Laura i quan la més petita de la casa es lleva, troba a tocar del coixí un parell d'abriguets càlids per a la Maria, la seva nina preferida, i per al Ton, el nino petit. Els ha fet la mare, una de les cosidores de més anomenada del poble. La filla petita de la casa s'afanya a abrigar-los amb emoció i pensa que és el millor que poden tenir de cara a l'hivern que s'acosta. Els van a mida.

De nou al Molí Xic, Joan Colom comença a batre el blat en un silenci només trencat per una mola que gira amb la força de l'aigua de sempre i al marge de la maltempsada. Mesos enrere

badava els sacs amb Josep Aloy, el cafeter de la Lliga, de la lleva del 1925. L'exèrcit l'ha mobilitzat cap a Vilatorrada del Cardener, a tocar de Manresa. Troba a faltar les converses que mantenien sobre les petites coses que fan gran la vida i arriba a la conclusió que les guerres ho trenquen tot i mai porten res de bo. Un cop apila uns quants sacs plens de farina, en calcula el preu al revers del full de la crida a files. Així, quan hagi de passar comptes amb les autoritats locals que en fan la distribució, tot estarà en ordre. Després torna a casa.

Amb quatre trossets de porc mal comptats, les guixes són una delícia. El Joan petit busca amb la forquilla les que tenen forat.

—Aquesta també l'he operat jo!

Quan acaben de dinar la Nuri i la Laura desprenen la taula. La Teresa se'n va una estona al cosidor. Té feina endarrerida i, com que la por del que els espera li fa venir moltes ganes de plorar, no vol que la vegin ni el Joan ni els fills. Joan Colom aprofita per anar a veure el seu pare, a la casa del costat.

Quan es retroben es dediquen uns càlids somriures que per uns moments amaguen l'agra veritat compartida.

—Ja ho veus, fill! Tan alt que vam volar i ara soc un Colom alatrencat i envellit. Què hi farem!

Antoni Colom no ha perdut el sentit de l'humor, però el fill gran cada dia el veu més desmillorat i més ensopit físicament. Com si s'anés despullant de la vitalitat que havia tingut sempre.

—Vam volar ben amunt, sí. I aquesta maleïda guerra i els anys que no perdonen ens han fet aterrar, qui sap si per sempre. Però fa quatre anys la vam fer ben grossa al poble. No tothom pot dir que ha construït una piscina com la de Capellades.

Després de dos anys d'obres a càrrec de l'empresa Construccions Colom, en què l'Antoni va fer participar els tres fills, a més de fusters, electricistes, tècnics diversos i molts altres ca-

pelladins, va arribar el dia de la inauguració oficial de la Piscina Blava, als antics horts del Molí de la Vila, a tocar del Rec del Corronaire. Era el 25 de juliol de 1934. Enrere quedaven les col·laboracions institucionals i l'esperit d'un govern que volia cobrir les necessitats educatives de les persones a cada poble —el 1933 s'havia inaugurat també a Capellades el Grup Escolar Marquès de la Pobla—, a més de les esportives i lúdiques. També quedava enrere la subscripció econòmica popular i una bona colla d'expectatives per a una població que veia de molt bon ull la inauguració d'aquell espai aquàtic de trobada, lúdic i esportiu.

Joan Colom mai havia vist el pare tan mudat. Ben clenxat, amb americana ampla, camisa blanca amb tots els botons cordats, colls de camisa en punxa i uns pantalons que se cenyien per sobre del melic. També el bigotet i el somriure de sempre. L'ocasió ho valia. Encara que en alguns diaris s'anunciés que el president de la Generalitat, Lluís Companys, faria honors a tots els actes, al final ho va fer Ventura Gassol, conseller de Cultura i també poeta, en nom del govern català.

—No em vaig atrevir a marxar a Cuba amb els meus tres germans perquè em feia por l'aigua i vaig construir una piscina capaç de renovar-se a cent quaranta litres per segon!

La festa va començar el 24 de juliol. Joan Colom i la Teresa hi van portar els tres fills. A les nou del vespre la piscina es va il·luminar amb ornaments a l'estil venecià. Hi va haver sardanes, ball amb l'orquestrina local Artístic Jazz i al quiosc es van vendre coques de Sant Jaume, mançanilla i refrescos.

També van ser inoblidables les cares de la Nuri, del Joan i de la Laura davant de l'exhibició de salts de trampolí a càrrec de Josep Muntané, subcampion de Catalunya d'aquesta especialitat durant aquell 1934, i del castell de focs que va posar el punt final

a la prèvia de la inauguració oficial. Un cop a casa, a tots els va costar molt agafar el son.

—El que va ser sonat va ser l'endemà —continua Antoni Colom—. Jo, que m'he envoltat sempre de treballadors de la construcció i que he caminat per sobre les teulades de més de la meitat de cases del poble, vaig estar tothora al costat d'un conseller de Cultura, de l'alcalde de Capellades i de molts alcaldes de pobles i ciutats del voltant, de diputats a Corts i al Parlament de Catalunya, de tinentes de la Guàrdia Civil, de regidors del consistori i del president del Patronat Capelladí de l'Esport i de la Natació, a més d'una munió de representants polítics vinguts d'arreu.

Un cop al recinte i després de pronunciar els discursos oficials, la multitud expectant va voltar el perímetre de la piscina i es va produir un fet inesperat. Sobretot per a Joan Colom fill. Com que al pare li feia gràcia que fos el primer d'estrenar les aigües, el va empènyer suaument però de manera efectiva, i l'esquitx, entre les rialles de les dues germanes, va ser singular i compartit per tots els presents. Hi havia tanta multitud concentrada que després van haver de buscar durant uns minuts la Laura, que s'havia perdut entre un bosc de cames.

Després del dinar de les autoritats van continuar els actes públics. A les quatre de la tarda va començar el Festival de Natació amb la participació de diversos clubs vinguts d'arreu del territori, el Club Natació Barceloneta, el Club Natació de la Federació d'Alumnes i Exalumnes de l'Escola del Treball (FAEET) i el Club Esportiu Mediterrània. Hi va haver curses de diferents modalitats de natació, salts de trampolí i fins i tot un partit de waterpolo. Es van disputar diverses copes ofertes pel consistori local i hi van prendre part una bona colla de campions de natació i de salts d'Espanya i de Catalunya. Per a Capellades i per a la

comarca va ser tot un esdeveniment que perviu en el record dels més grans.

Antoni Colom ha volgut recordar aquells fets no pas per insistir al fill perquè continuï reclamant el cobrament de la construcció de la piscina a l'Ajuntament. Des de fa més de dos anys la República que va impulsar l'obra està amenaçada per uns militars colpistes i els diners públics es destinen a combatre l'exèrcit insurrecte. Ni tan sols el Josep, el fill que va ser alcalde, hi ha pogut fer res. El Moreno ho ha fet conscient que els bons records són el millor antídote contra les adversitats del present.

—Per la teva edat i condició pensava que no et cridarien a files, però ja hi ha més de vint lleves mobilitzades i, si en temps de pau el govern ens ajuda, quan van mal dades hem d'estar a l'altura i correspondre els nostres representants. La Teresa deu estar molt amoïnada, i l'entenc. Però no pots desoir una crida oficial. Ja sé que hi ha emboscats per Miramar. I d'amagats dins les coves del Capelló, però quan les coses es torcin del tot, no sé què els pot passar. El temps dirà. Tu fes el que et manen. Defensa el govern i ja veuràs com algun dia els tres germans Colom tornareu al niu.

El rellotge de Joan Colom marca dos quarts de sis i també alguna resta de farina. Passa primer per casa per pinçar quatre ametlles i fer un *traguitxo* al porró de vi. La Teresa té diverses aprenents al cosidor i els nens pugen i baixen del celler simulant sirenes d'alerta. Després se'n va cap a l'ajuntament.

Antoni Rigol, secretari municipal, li reclama primer de tot la crida a files. Quan hi endevina els comptes matemàtics del dar-rere no es pot estar de somriure.

—Veig que ho aprofitem tot, Juanito! Mira-t'ho així. Ara estaràs uns dies sense haver de carregar ni comptar sacs de farina per a la molturació!

Abans de lliurar-li l'aval que, com a soldat, li permetrà desplaçar-se gratuïtament en tren pel país, li omple la fitxa personal.

—Ja sé que ens coneixem des de fa anys i que conec la majoria de respostes de les preguntes que et faré, però hem de deixar-ho tot escrit. Nom i cognoms?

—Joan Colom Solé.

—Ara els dels pares.

—Antoni Colom Sabater i Roser Solé Llorens.

L'Antoni és natural de Capellades i, tret d'algun temps per motius laborals, sempre hi ha viscut. Primer al carrer del Portal número 11. Als anys vint els seus tres germans, el Josep, el Pere i el Ramon, juntament amb la mare, van emigrar a Rianchuelo, a la província de Villa Clara, al centre de l'illa de Cuba. A l'Antoni li va fer por creuar en vaixell l'Atlàntic i va decidir quedar-se a terra ferma. La Roser prové d'una casa del carrer Major de Vallbona d'Anoia.

Per part de pare els seus avis són Josep Colom Tort i Magdalena Sabater Santacana —que també era de Vallbona d'Anoia— i, per part de mare, Isidre Solé Costa i Cristina Llorens Batlle —de la mateixa població propera a Capellades—. Els besavis per la banda dels Colom eren Antoni Colom i Dolors Tort, d'Anglesola, i, pel cantó dels Sabaté, Josep Sabaté —de Vallbona d'Anoia— i Rosa Santacana —de Mediona, a l'Alt Penedès.

—Data de naixement?

—El 26 de juny de 1898.

És el primer fill de l'Antoni i de la Roser. Després van venir el Josep, l'any 1900, la Dolors, nascuda l'any 1907 i que va morir quan tenia un any i quatre mesos, i dos nens bessons nascuts el 1911. El primer el van anomenar Jesús perquè va néixer sense vida. El segon és l'Antoni.

—On vas néixer?

—A Barcelona, al carrer Wad-Ras, número 205.

Tot i que la família Colom està establerta a Capellades des de fa dues generacions, per la feina del pare van residir durant un temps en una casa del barri del Poblenou, a tocar de la Rambla. Allà va néixer Joan Colom. Només vuit mesos després que a la casa número 236 del mateix carrer ho fes el doctor Josep Trueta. Per això el carrer du el nom d'aquest il·lustre metge.

—Domicili?

—Carrer Anselm Clavé, 26.

A la casa del costat, al número 28, hi viuen els pares. També hi vivien els germans Josep i Tonet abans que l'Exèrcit Popular els mobilitzés. El Josep fa pocs mesos i el Tonet, uns quants més. Ara conviuen amb els pares la Paquita, la dona del Josep, i l'Aurora, la filla. Joan Colom també hi va viure quan es va casar i allà hi va néixer la Nuri, la filla gran, però després van adquirir la casa del costat i s'hi va traslladar amb la Teresa. Al número 26 van néixer els altres dos fills, el Joan i la Laura. Les dues cases comuniquen per dins els cellers a través d'un arc obert fet amb pedres de turo.

—Edat?

—Quaranta anys.

Complerts el darrer juny, dos dies després de celebrar el sant.

—Estat civil?

—Casat amb Teresa Comabella Sellarès.

La Teresa és la segona filla de cal Cisteller, després de la Pauleta i abans de la Palmira i de l'Emília. El renom de la casa correspon a l'ofici del pare de les quatre germanes, Isidre Comabella Alemany, que elaborava i venia cistelleria fina, butaques de vímet, medul·la i jonc, a més de persianes i catifes de tota mena, al taller botiga de cistelleria i esparteria que tenia al número 31 del carrer Prat de la Riba de Capellades. És la via que es coneix

com el carrer Major, on vivia amb la seva esposa Rosa Sellarès Marquès. De ben jove la Teresa va començar a demostrar unes excel·lents aptituds en l'art del fil i l'agulla. Va tenir l'oportunitat d'anar a Barcelona a aprendre *corte y confección* i es va convertir en modista de professió. Ara acull a casa seva diverses joves aprenents, a les quals ensenya les millors tècniques.

El casament de Joan Colom i Teresa Comabella va tenir lloc el 8 de setembre de 1925 a l'església de Santa Maria de Capellades. Són pares de la Nuri, nascuda el 29 de març de 1927, del Joan, que va néixer el 6 de setembre de 1928, i de la Laura, que va arribar al món el 23 de juliol de 1930.

—Professió?

—Paleta fins que va esclatar la guerra i ara fariner al Molí Xic.

A falta de feina en el ram de la construcció per culpa del conflicte bèl·lic, mol blat en un molí paperer que disposa d'una mola moguda també per la força de l'aigua del rec que prové de la bassa del Molí de la Vila. El primer d'un conjunt de setze molins paperers que han lligat des de ben antic aquesta indústria al poble. Joan Colom treballa al que antigament es coneixia com el Molí Xic d'en Pasqual, perquè el terreny era propietat d'un home conegut popularment com el Pasqual dels andayos. Al segle XVIII l'havia fet anar la família Farreras com a molí paperer que simultàniament va mantenir l'activitat farinera i, més endavant, va passar a ser propietat de la família Munné, que va mantenir la mola de moldre gra fins als anys quaranta. En l'actualitat pertany a l'empresa paperera tricentenària J. Vilaseca S.A.

—Lleva militar?

—La de 1919.

Joan Colom va fer el servei militar al Regiment Almanisa número sis, situat a Tarragona, un any després del final de la Primera Guerra Mundial. A casa conserva una targeta postal

en cartró dur feta per Fotografia Chinchilla, datada el 20 de desembre de 1920.

—Això és tot. Prepara el material que t’han demanat i demà no et facis esperar. Agafareu el tren cap a Barcelona i des d’allí un altre tren us durà a Llorenç del Penedès, més enllà de Vilafranca.

Abans de reveure els seus, Joan Colom va a trobar l’hort que té davant de Casa Bas, gairebé a tocar de l’ajuntament. Mentre hi cull bledes i cols sent alguns neguits. Té els pares envellits i els germans mobilitzats. La Teresa ja té prou feina al cosidor. Mentrestant, qui conrearà aquella terra fins que torni? Qui hi plantarà la nova collita de faves? Qui es farà càrrec de la vinya de Camaró? Qui en collirà les figues? Qui hi portarà els menuts perquè hi llepin quatre anissos i facin un glop d’aigua de la font? S’asseu en un pedrís de l’hort, amb un sol d’octubre que li amoreseix el rostre, i aleshores li ve al cap un episodi familiar viscut fa uns quants anys.

La Teresa i ell tenien els fills molt menuts i, aprofitant que el dia era llarg de llum, se’ls van endur a sopar a la Font del Llangardaix de Dalt. Tot estava previst. Els queviures, la roba per posar-los damunt i per seure-hi sense embrutar-se. Ell duia una ampolla de vi fresc i els nens van jugar una estona a tancar el broc de la font primer amb un tronc i després amb els palmells tendres de les mans. Així que alliberaven l’aigua, el raig era tan gran que no hi cabia dins les manetes atentes. Una estona després van fer curses de fulles damunt les aigües que sortien de la petita pica de pedra i anaven muntanya avall. Cap a la Font del Llangardaix de Baix, a tocar del camí de l’estació del tren. La Teresa els va cridar i van córrer a entaular-se. Mentre ell llescava el pa, els va explicar que en aquella font, temps enrere, s’hi havien fet trobades d’espiritistes. Quan la Nuri va preguntar què és un espiritista, la Laura va fer un xiscle que va ressonar cap als boscos de

Cabrera. No gaire lluny d'on es trobaven hi havia una serp d'una llargada considerable. Ell va exclamar «Que ningú es mogui!», va alçar-se lentament, se li va posar al darrere i va agafar-la amb la mà esquerra, ben a prop del cap. La serp se li va entortolligar al braç cada vegada amb més força fins que la va escanyar. Després es va treure de sobre l'espiral d'escates que li cobria el rellotge i va llançar-lo bosc endins, entre la pinassa. Els nens encara tenien la pell de gallina, però ell els va dir que sempre s'ha de provar de combatre els mals del món. Van sopar i, per por que tornés el rèptil, els petits de seguida van voler tornar a casa. Aquella nit se'ls va aparèixer de nou la serp, llarga com un malson.

Han passat alguns anys, però Joan Colom tampoc s'ha tret mai aquella serp del cap. A casa troba la família ben entretinguda. La Teresa prepara l'olla que penjarà als clemàstecs quan la Nuri i el Joan hagin aplegat totes les brases. La Laura, asseguda davant el vetllador que és a tocar del finestral de l'eixida, prova d'enfilars sense sort una agulla i es punxa un dit. La sang té el gust de la curiositat. Damunt una cadira, Joan Colom endevina una pila d'estris inusuals. Sobre la base d'una manta plegada hi ha uns pantalons i una camisa. També un plat de metall amb una cullera de sopa i un got. Al costat retroba les seves sabates més còmodes.

—Pujaràs en un avió d'aquells que deixen caure bombes, pare? —li demana el fill.

—No tan amunt. El que més desitjo és tornar a aterrar aviat.

A mig sopar, la Teresa li demana si ha explicat a l'Ajuntament que ell ja no és del ram de la construcció. Ell prova de fer-li entendre que no hauria servit de res. Que el Rigol només omple la fitxa i que ara com ara no té cap poder per canviar res.

Ningú buida el plat. Abans d'anar a dormir, Joan Colom besa amb una gran emoció les galtes dels tres fills. Després somriu

per espantar les pors. Però com que no marxen vol creure que no passarà res.

A la nit es respira un silenci absolut. Només el trenca de tant en tant el miol d'un gat afamat o el brunzit de l'aigua del rec que passa a tocar de l'eixida i s'eixampla al safareig. La Teresa no dorm. El Joan no dorm. Els tres fills somien aquella nit en mons molt millors. Sense armes, sense llàgrimes, sense pors, sense comiats, sense corredisses cap al celler amb un tronquet a les dents.

A trenc d'alba Joan Colom recull el paquet que lliga tot el material i, després de menjar una mica, enfila cap a l'ajuntament. La Teresa l'abraça fortament i des de la porta no li treu els ulls del damunt fins que una llàgrima li desdibuixa el rostre del marit al final del carrer. Si d'ella depengués, mai tancaria la porta de la casa entre els dos.

A l'ajuntament retroba companys de lleva. Tots plegats amb quaranta anys o a punt de fer-los. I amb responsabilitats al seu càrrec. Durant l'anada cap a Llorenç del Penedès Joan Colom pensa que la guerra li va gran. Vora seu també han mobilitzat soldats joveníssims que s'ho prenen com una aventura i com una heroïcitat. Però ell s'estima mil vegades més altres aventures i altres heroïcitats.

Tirar els seus endavant, treballar de valent per aconseguir-ho, amorosir l'hort perquè els regali els millors fruits, ne-dar a la piscina que van construir els Colom amb el banyador marró amb ratlles de color beix, visitar sovint els pares, retrobar els germans, fumar un cigarret a mitja tarda, fer petar la xerrada sota el noguer majestuós de casa dels sogres, sortir a berenar al bosc de Camaró amb la Teresa i els nens vora la vinya del pare, menjar quatre ametlles i fer després un bon *traguitxo* de vi fresquet.

Al camp de reclutament, voltat d'unes altres vinyes ja veremades que es comencen a daurar, tot són corredisses, nervis i desconcert. Una bona estona després el grup de capelladins forma una filera mal arrenjerada de soldats davant una de les taules on es fa l'allistament. El delegat de l'Ajuntament els deixa allí i torna cap al poble. Ha fet tantes vegades el trajecte en els darrers mesos que res li ve de nou. Un cop comprovades les credencials els fan esperar molta estona a peu dret. Les restes de farina que encara té al rellotge fan somriure Joan Colom. Una mica més enllà, un soldat jove es queixa i un sergent el fa callar de seguida.

—Això no és un joc, entesos? —li etziba a tocar del nas. Ningú amb uniforme està per a bromes.

Es fa un llarg silenci, incòmode. Arriben els camions. Asseguts a la caixa del darrere, els més joves tornen a fer el ximple.

—Ara ens porten a la platja de Sitges i després a fer un bon arròs davant el mar.

Una mica més enllà n'hi ha que s'adormen a pesar dels so-tracs i el soroll del motor. El trajecte cap a Barcelona es fa llarg. També perquè de tant en tant la caravana s'atura. Des de la Companyia de Transmissions de l'Exèrcit s'alerta sovint del moviment d'avions enemics que venen d'una base de Mallorca, entren pel mar i amenacen, un cop més, la vida de les persones. Una corrua de vehicles militars és un blanc fàcil i molt llaminer per als bombarders italians. Finalment, després d'uns quants ensurts, arriben al camp d'instrucció i mobilització militar. Gairebé dalt de tot de la ciutat, al quarter d'Horta, que porta el nom del que va ser president de la Generalitat i va proclamar l'Estat Català el 1931. Baixen del camió dins la caserna Francesc Macià, davant el pavelló de Llevant d'un conjunt arquitectònic tan altiu que els deixa bocabadats.